

Сопіна О. А.,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
Бердянський державний педагогічний університет

**КОМПАРАТИВНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТОМ-
ЗООНІМОМ ЯК ЛІНГВОМЕНТАЛЬНІ ФОРМУЛИ
(НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ)**

Пізнання мов світу було, є і буде завжди актуальною темою для вивчення, адже час не стоїть на місці, змінюється все, у тому числі і мова народів. Особливо це стосується фразеологізмів, за якими ми можемо розмірковувати про багатство мови, а також прослідкувати за

розвитком мовної ситуації та особливостями лінгвоментальних формул певного етносу.

Фразеологічні одиниці (далі – *ФО*) представляють найбільш мальовничу й виразну частину словникового складу мови та відображають звичаї, традиції народу [1, с. 277].

Багато фразеологізмів утворилося на основі спостережень за поведінкою, зовнішнім виглядом, життям тварин. Саме це пояснює наявність у мові великої кількості фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом. Вони різні за структурою і відносяться до різних видів *ФО*. Певна кількість серед них належить до групи компаративних *ФО*.

Компаративними фразеологічними одиницями називають стійкі та відтворювані словосполучення, фразеологічна специфіка яких ґрунтується на традиційному порівнянні [3, с. 246].

Здатність людського мислення зіставляти, порівнювати явища об'єктивної дійсності знаходить реалізацію у мові. Отже, пізнання об'єктів реальної дійсності пов'язане з їх порівнянням, зіставленням з іншими, раніше відомими об'єктами, зі сприйняттям подібності чи відмінності осіб, предметів за формою, кольором, розміром, функціями тощо.

Зоонім є стрижневим компонентом зооморфних фразеологізмів. Зооморфізми, тобто назви тварин, що використовуються для характеристики людини, охоплюють досить широкий семантичний простір, що відповідає різним сферам прояву людських якостей.

Фактором, що визначає функціонування назв тварин у складі фразеологічних одиниць і поширення цих фразеологізмів у мові носія, є паралелізм тваринного світу і світу людини. На основі загальноприйнятої класифікації назв тварин [3, с. 291], всі стрижневі компоненти об'єднуються в такі сім груп: домашні тварини, дикі тварини, домашні птахи, дикі птахи, риби, земноводні, плазуни, комахи.

В основі аналізу розглядається фразеологічна активність і продуктивність зооморфізму в зооморфних фразеологізмах. Він показав, що назви особистих класів тварин представлені неоднаково. Серед них є назви великої худоби, середніх і дрібних тварин. Найбільшу активність в українській мові мають назви домашніх тварин. За зменшенням фразеологічної активності інші класи можна розташувати в такий спосіб: дикі тварини, домашні птахи, дикі птахи, риби, комахи, земноводні та плазуни. Така характеристика стрижневих компонентів дозволяє розділити компаративні фразеологізми на групи, які дають змогу побачити, за якими саме критеріями утворився зворот (утворення на основі алегорії та паралелізму зовнішнього вигляду, манери поведінки тварини і якісних характеристик), а також, що не менш важливо, можна зробити висновок про багатство української мови і словникового запасу її носіїв.

На основі проведеного аналізу розроблено лексико-семантичну класифікацію досліджуваних КФО, де об'єктом оцінки виступає людина. Виявлено такі тематичні групи компаративних фразеологізмів:

1. Фізичні якості людини: наприклад, «як **віл**» – «здоровий»; вживається для підсилення ознаки «дуже» [2], «як **підстрелений сокіл**» – «впасти, не володіючи собою, безсило, важко, опуститися на що-небудь» [2]; «**глуха тетеря**» – «людина, яка погано чує, недочуває»; «як **тетеря**» – «глухий, дуже, надзвичайно» [2], «**сліпа курка**» – «людина, яка погано бачить» [2] та ін.

2. Інтелектуальні здібності людини: наприклад, «як **баран в аптеці**» – «зовсім не розбиратись в чомусь», «як **баран (теля, козел) на нові ворота**» – «недолуго дивитись, вителющуватись, витріщатись» [2], «**метати (розкидати, розсипати) бісер (перли) свиням (перед свинями)**» – «марно говорити, доводити щось тому, хто не може збагнути, не здатний або не хоче зрозуміти, що йому кажуть» [2], «**курячий мозок, курячий розум**» – «хтось нерозумний, нетямущий» [2] та ін.

3. Моральні якості людини: наприклад, «**липнути як бджоли до меду**» – «виявляти свою приязнь до когось або великий інтерес до кого-, чого-небудь; намагатися бути біля об'єкта своєї уваги» [2]; «**старий лис, стара лисиця**» – «лукава, нещира, хитра людина» і т. ін., «**лити крокодилячі сльози**» – «нещиро уболівати за кого-, що-небудь, лицемірити»; «**крокодилячі сльози**» – «удаване, нещире співчуття хитрої, підступної людини» [2]; «як **кіт до миші**» – «кидатися жадібно, пристрасно»; «як **кіт до сала**» – «допастися, накинутися жадібно, дуже енергійно»; «як **кіт на сало**» – «в значенні поглядати, позирати ласо, пожадливо, заздрісно» [2], «як **муха до меду**» – «припасти, прилипнути без почуття міри, жадібно» [2] та ін.

4. Оцінка по відношенню до праці і професійної діяльності: «як **Божя бджола**» – «дуже напружено, посилено працювати» [2], «**вертітися як муха в окропі**» – «бути дуже зайнятим, заклопотаним» [2], «як **віл**» – «працювати, робити дуже важко і надмірно»; «як **чорний віл у ярмі**» – «робити, працювати дуже важко, надмірно» [2] та ін.

5. Матеріальний стан людини: «**хоч вовком вий**» – «уживається для вираження безвихідного, скрутного становища» [2], «**сісти, як рак, на міліні**» – «потрапити в скрутне становище»; «як **рак на мілкому**» – «лишитися, зостатися без засобів існування, без підтримки, без грошей» [2], «як **миша в пастці**» – «бути, опинитися у безвихідному становищі» [2]; «як **руда миша зимою**» – «загинутися, пропасти напевне, неодмінно, обов'язково; лишитися, зостатися у скрутному становищі, без ніяких запасів, речей і т.ін.; без нічого»; «як **церковна миша**» – «бідний, уживається для підсилення зазначеного слова; дуже бідний» [2] та ін.

Роблячи аналіз обраних фразеологічних одиниць, можна зробити висновок, що негативних або пейоративних оцінок якостей або дій людини більше, аніж позитивних. Це, у першу чергу, пов'язано з господарською діяльністю українців, умовами їх життя в тісному сусідстві зі своєрідним тваринним світом, перебуванням у нерозривному зв'язку із притаманною лише території розселення українців фауною.

Література

1. Каменская В. М. Особенности стержневых компонентов зооморфных фразеологизмов. *Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2007. № 2. Ч. 2. С. 23–34.
2. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С., Дятчук В. В., Неровня Н. М., Федоренко Т. О. Словник фразеологізмів української мови. Київ: Наук. думка, 2008. 1096 с.
3. Ужченко Д. В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні: автореферат дис. ... канд. філол. н. Х., 2000. 18 с.